MONITOR
Na R. P. 1770.
Nro XCII.
d. 17. Liſtopada.

Quod peto, da Caj, non peto conſilium.
Martial.

ZE wſzyſtkich uſług, ktore Człowiek bliźniemu uczynić może, nie maſz moim zdaniem żadney, do ktoreyby ſię z ochotą więkſzą y ukontentowaniem nie zabierał, iako do dania rady; bo procz tego, że go to nic nie koſztuie, pochlebia przez to ieſzcze ſwemu właſnemu rozumowi. Jakoż to pewna, że ta tak predka łatwość, ktora ſię oświadcza w podawaniu rady innym, ieſt znakiem

Uuuu zby-

zbytniego o swoim rozumie rozumienia, y szczera tam przyiaźń za zwyczay naymnieyszą ma cząstkę; gdyż rada w wielu okolicznościach iest skutkiem oziębłey przyiaźni, y zastępuie mieysce dobrey woli tego, ktory nie ma chęci uczynić nam inney przysługi. Uważałem to, że tacy Przyiaciele poradnicy za zwyczay kochaią swoy tylko worek y siebie samych.

Z tym wszystkim dobra rada w pewnych czasu chwilach y w pewnych okolicznościach rostropnie podana, iest darem niebieskim, ktory nam Bog z umysłu pod czas zsyła, często nawet przez ludzi prostych. Z inszey strony uważam, że nie zawsze nas cudze rady dzielnością rozumu z trudności y kłopotow naszych wyprowadzaią, w czym nas przeświadcza tyle przykładow, ktorych naczytać się dosyć y napatrzyć można; nie trzeba iednak przez to zaniedbywać podaney sobie rady, ani też nią kiedy pogardzać, nie roztrząsnąwszy

ią

ią wprzod z należytą uwagą: bo nie mnieyſzy ieſt rozſądek umieć pożytkować z dobrey rady; iak ieſt roſtropność y mądrość, modz podać dobrą, ſkuteczną, y pożyteczną radę.

Człowiek rozumny, nie bardzo ſię rad łatwo z ofiarą nadſtawia ſwey rady, zaciętemu upornie w ſwoim widzi mi ſię dziwakowi czyli dziwowidzowi, bo taki rozumie, że rady od nikogo nie potrzebuie: ſam tylko Człek mądry dać dobrą radę, y z cudzey korzyſtać umie, gdyż ieſt tego zdania: że *nemo scit, quantùm nescit*, żaden nie wie, iak wiele nie wie.

I I.

Stat contra Ratio, & secretam gannit in aurem:
Pers. Sat: V.
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.
Nam neque decipitur Ratio, nec decipit unquam.
Manil. lib. 2. Aſtronom.

Rozſądek nie co innego ieſt, tylko przyzwoitość rozumu z mądrością złączona, ktora nam ſłużyć za prawidło powinna w wſzelkich poſtępkach y ſprawach

wach życia naſzego. Ta mądrość zależy na wiadomości rzeczy Boſkich y ludzkich: ona naucza nas z boiaźnią czcić Boga, iako też tego wſzyſtkiego wiadomość nam podaie, cokolwiek ieſt użytecznego w powſzechności dla dobra wſzech ludzi.

Wſtrzemieźliwość, ſprawiedliwość, roſtropność y męſtwo umyſłu, ſą to ſkutki y owoce mądrości, atoli roſtropność czyli Rozſądek przewyżſza z nich inne. Przez nią to rozum gorę y panowanie nad paſſyami bierze, między ktoremi głownieyſze dwie ſię znayduią, to ieſt Roſkoſz y boleść, za ktoremi zawſze ściągaią ſię inne namiętności: iako to żądza poprzedza roſkoſz, à radość za nią idzie; boiaźń poprzedza boleść, á ſmutek za nią w tropy naſtępuie &c.

A że Rozſądek ieſt iakoby kompas żeglarſki, wedle ktorego Człowiek bieg życia ſwego kierować powinien; mądry więc zawſze ſię go radzi, y zapatruie ſię nań w wſzelkich ſprawach ſwoich, oraz

w to

w to potrafia, że on nad wſzyſtkim tryumfuie, cokolwiek ſię ośmiela ſprzeciwiać iego mocy. Wiem ia, że natura Człowiekowi rozſądek dała iako zaſzczyt przedni, ktory go wyſoce bardzo nad inne źwierzęta wynoſi, aby go zażywał niby przewodnikiem w poſtępkach ſwoich, bez ktorego trafić nie może na drogę prawdziwą ſzczęśliwości, między tak grubemi ciemnościami, iakie rozpościeraią wſzędzie marności y wyſtępki świat ten napełniaiące: ale wiem też y to, że głupi y niebaczny nie zna ſię na iego ſzacunku, tłumiąc go ciężarem ſwych wyſtępkow, do ktorych go przewrotna ſkłonność złego przyrodzenia prowadzi.

Na koniec dzielność rozſądku ieſt wielka, ile kiedy ieſt zmocniona znaiomością Boga y poſłuſzeńſtwem Jego prawom. On ci to utrzymał dzielnie *Jozefa* czyſtość w upale wrzącym iego młodości, przeciw natretney bez wſtydu niewiaſty: On odnioſł tryumf nad

ſłuſznym

ſłuſznym *Jakoba* gniewem przeciw *Sichemitom*, gromiąc ſurowie *Symeona* y *Levi* ſynow iego, za mord tak ſrogi y rzeź okrutną, ktorey narobili, mſzcząc ſię obelgi w oſobie ſwey ſioſtry ſobie wyrządzoney. Zgoła nie maſz namiętności żadney, ktoreyby Rozſądek pod moc rozumu podbić y przytłumić nie mogł, byleby mu tylko ſwobodnie poſtąpić pozwolono.

I I I

Grave præiudicium eſt, quod iudicium non habet.
Publ. Syrus.

Jeſt to znak umyſłu obrotnego y umieiącego ſię gładko wśrubować, co umieć uprzedzić ludzi na ſwoią ſtronę: dopuścić ſię zaś komu uprzedzić, ieſt to nie mała rozſądku ſłabość. Szkopuł, o ktory ſię część ſprawiedliwość rozbiia y tonie, ieſt uprzedzenie Sędziego. Łaſkawa w umyśle Tegoż na czyią ſtronę prewencya, pewną wygrania ſprawy otuchę czyni, gdy ią przed

czaſem

czaſem u ſiebie rozſądzi, zaczym roz-
trząśnie na kobiercu. Toż ieſt w po-
ſtępku wielu ludzi, ktorzy dopuściwſzy
ſię za kim przychylnie lub przeciw ko-
mu niechętnie, to ieſt dobrey lub złey
opanować prewencyi, wpadaią potym
w iakąś nieczułość czy nie użytość, że
żadnych racyi przeciwney ſtrony ani
ſłuchać, ani przyimować nie chcą. Zda-
rzyło mi ſię nie pomnę gdzieś czytać,
że pewny krol nigdy ſkarg żadnych nie
ſłuchał, poki ſobie ucha iednego nie za-
tknął, mowiąc że ie trzeba zachować
na wyſłuchanie odpowiedzi oſkarżone-
go, ponieważ: *omnis festinatio est iu-
diciorum noverca.*

Łatwość dopuſzczenia ſię uprzedzić,
ieſt znakiem proſtoty, à zaciętość w
utrzymywaniu ſię przy uprzedzonym
zdaniu, ieſt ſkutkiem ſkrytey wynioſło-
ści y uporu niechcącego odſtąpić pierw-
ſzego ſwego zdania, aby nie dać po ſobie
poznać y nie odkryć lub ſłabości lub nie-
doſtatku ſwego rozſądku. Poſpolſtwo

za zwyczay podlega tey przywarze, przeto publiczne wieści zagęſzczone między ludem potrzebuią częſto rękoimi czy warunku: Ja przyrownywam one do gazet, ktore między tyſiącem kłamſtw czaſem iedną prawdę ułapią. *Audiatur & altera Pars*, głos ieſt Sprawiedliwości, y nie ſłuſznie ten ſądzi, kto ſądzi inaczey, zdaniem Seneki: *Qui statuit aliquid Parte inauditâ alterâ*,

Æquum licet statuat, Iudex haud æquus fuit.
In Medea.